

HVORFOR TROEDE URKIRKEN PÅ OPSTANDELSBERETNINGERNE?¹

Rasmus Kristensen

Spørgsmålet

Læser man evangeliernes beretninger om opstandelsens morgen, er det tydeligt, at de fire beretninger stemmer dårligt overens. De har overordnet det samme budskab, at Jesus var død og nu er opstået, men hændelsesforløbet varierer ganske meget.

Det synes sikkert, at man i kirkens tidligste tid har kendt flere forskellige opstandelsesberetninger (fx Luk 1,1). På trods af dette er de fire evangelier ikke blevet redigeret til at tale med én, samlet stemme, selv ikke i beretningen om Jesu opstandelse. At det ikke er sket forekommer højst besynderligt, og man kan ikke andet end at spørge, hvorfor blev de ikke redigeret? Noget kunne tyde på, at urkirkens forfattere og læsere ikke har set de divergerende fortællinger som et problem, og det er artiklens mål at belyse, hvorfor det er tilfældet.

Mit udgangspunkt er, at de divergerende fortællinger i høj grad er et genrespørgsmål, da det netop er genren,

der sætter rammen for, hvad man som læser kan forvente af en tekst. Der er flere måder at gå til genrespørgsmålet på. På grund af bacheloropgavens ordknaphed gik jeg induktivt til værks og indkredsede de forhold i evangeliernes beretning om opstandelsesmorgenen, der syntes umulige at forene evangeliernes i mellem. Herefter vendte jeg mig mod én teori og undersøgte, om den kunne forklare, hvorfor en antik læser eller forfatter ikke ville have haft et problem med uoverensstemmelser i opstandelsesberetningerne.

Eksegesen

Et eksegetisk komparativt studie af de fire opstandelsesberetninger med det formål at afdække uoverensstemmelser løber hurtigt ind i metodiske vanskeligheder. For hvad skal man kategorisere som uoverensstemmelser? Og hvad skal forstås som forskelle i udpluk af samme hændelsesforløb?

Der er flere nytestamentlige forskere, der forsøger at sammensætte ét

hændelsesforløb (fx Archer 1992, 347-351; Ladd 1975, 91-93; Osborne 1984, 195-219; Wenham 1992), men disse sammensatte forløb er, efter min mening, så spekulative, at det umuligt kan være en ligefrem læsning. Hvis det ikke er det, kan det heller ikke besvare spørgsmålet om, hvorfor teksterne ikke er blevet redigeret.

Ikke desto mindre er spørgsmålet om, hvordan en komparativ eksegesi foretages, stadigvæk ubesvaret. Er alt, der er teoretisk muligt at forene, ikke en uoverensstemmelse, eller er der en grænse for fantasifulde læsninger?

Problemet er, at fire historier, som gengiver den samme begivenhed, men trækker forskellige ting frem, godt kan samstemme, overordnet set, uden teoretisk uforenelige forhold. Jeg har forstået en uoverensstemmelse som to gensidigt udelukkende forhold, men det er meget vanskeligt at udelukke en teoretisk mulighed for samstemmighed. Det har for mig virket som om, at en komparativ eksegesi mangler en metode, der ikke er *ad hoc* til at bestemme, hvad der er egentlige uoverensstemmelser, og hvad der ikke er. Med det *in mente* kom jeg frem til disse fire uoverensstemmelser:

- Englenes antal
- Englenes placering
- Englenes tale
- Synoptikernes overordnede forløb sammenlignet med Johannes'

Givetvis kunne man inkludere flere eller færre forhold, men i min eksegesi har jeg valgt, kun at medtage dem, hvorom der stort set ikke kan herske tvivl om deres uoverensstemmelse.

Hvorfor hver enkelt af disse forhold er uoverensstemmelser, vil ikke blive

gennemgået her, da argumentationen er for omfattende for denne artikel. Der henvises derfor til selve opgaven for yderligere.

Udgangspunktet var, at antikkens læsere og forfattere var klar over evangeliernes uoverensstemmelser, og at de ikke blev anset for at være et problem. Jeg vender mig derfor nu mod evangeliernes genre for igennem denne at belyse, hvorfor det ikke var et problem i antikken.

Evangeliets genre

En genre forstås som de præmisser, viden bliver formidlet på baggrund af (Burridge 2004, 36), men hvilken genre man skal betragte evangelierne som, er der intet entydigt svar på. Mange veje forfægtes, men det er meget vanskeligt at sige noget definitivt. Det er ikke en diskussion, der skal udfoldes i denne artikel, men det er muligt at antage evangelierne for at høre til βιογενren (Burridge 2004, 212.231), hvilket er den vej, der forfølges her.

Karakteristik af βιογενren

Forskellige skrifers uoverensstemmelser er først et problem, såfremt skrifterne hævder at tale sandt. Hvis dem, der formede bibelen, ikke har anset genren, og dermed evangelierne, for andet end fiktionsformidlere, er der således ikke uoverensstemmelser. Derfor er fokus i karakteristikken af βιογενren på nytestamentes tid på dens forhold til sandhed. Til at anskueliggøre dette tages udgangspunkt i et uddrag af indledningen til Plutarchs βιος om Alexander den Store.

Plutarch

»It is the life of Alexander the king [...] that I am writing in this book, and the multitude of the deeds to be treated is so great that I shall make no other preface than to entreat my readers, in case I do not tell of all the famous actions of these men, nor even speak exhaustively at all in each particular case, but in epitome for the most part, not to complain. For it is not Histories (ἱστορία) that I am writing, but Lives (βίους); and in the most illustrious deeds there is not always a manifestation of virtue or vice, nay, a slight thing like a phrase or a jest often makes a greater revelation of character than battles when thousands fall, or the greatest armaments, or sieges of cities« (Plutarch 1994, 225).

Her ses flere interessante forhold, som kaster lys over genren βίος. For det første, handler en βίος om et menneskes liv. Det er rammen for genren, og er formentlig den eneste fællesnævner for alle βίοι (Bock 2012, 368). For det andet, er Plutarch klar over, at hans beskrivelse ikke er udtømmende for emnet Alexander den Store. Det er ikke på baggrund af mangel på kilde-materiale eller andet, men fordi han her skelner mellem ἱστορία og βίος. En skelnen mellem disse to genrer vender jeg tilbage til senere. For det tredje, forstås, at målet for denne βίος netop ikke var at give en historisk, fyldestgørende beskrivelse af Alexander den Stores liv, men at beskrive hans karakter. Skulle alt medtages, ville det blive på bekostning af det mål.

Det betyder også, at Plutarch tager sig visse friheder i løbet af sin βίος. Flere steder indfører han replikker og opstiller tænkte scener, der formidler

visse sandheder, han gerne vil trække frem. Det er åbenbart, at han selv vidste, at Alexander aldrig havde sagt de ord, der bliver lagt i munden på ham, men den sandhed om hans karakter, som ordene bærer, var, i Plutarchs øjne, reel nok. For moderne læsere er citatfusk en alvorlig sag, men øjensynligt har det for Plutarch kunnet sidestilles med de narrative friheder en journalist kan tage sig i vores tid for at få en fremstilling til at være både kort og præcis. Vi accepterer det, fordi det ligeså godt *kunne* have været sådan, og fordi det fremhæver en sandhed, som strengt faktuelle oplysninger aldrig kunne gøre i sig selv.

At karakterbeskrivelse er blevet anset som en lige så gyldig sandhed som kronologi, ses tydeligst hos Sveton i hans βίος om Augustus: »Having given as it were a summary of his life, I shall now take up its various phases one by one, not in chronological order, but by classes, to make the account clearer and more intelligible« (Sveton 1989, 133). Sveton er tydeligt bevidst om sin fremstilling af Augustus' liv og fremfører, at en tematisk tilgang kan bidrage med en forståelse, der ikke er mulig med en kronologisk tilgang. Såvel Plutarch som Sveton er altså klar over, hvad de gør, og gør det netop for at beskrive sandheder, der ellers ville være utilgængelige. Noget snævert sandhedsideal har de ikke, og metoden til at præsentere de forskellige typer sandhed kunne variere ganske meget.

Men...

Casen med Plutarchs βίος viste, at en βίος var funderet i ønsket om at fremstille, hvad som er sandt i bred for-

stand. Problemet er blot, at det ikke gælder for alle βιοί. Dertil kommer nemlig en mængde, der havde karakter af didaktik, retorik, politik, o.a., men altid i en »biografisk« ramme (Burridge 2004, 65).

Forfatterens formål kunne være af en sådan karakter, at »sandheden« var irrelevant, og man kunne derfor uden problemer skrive en βιος om for eksempel legendariske figurer eller lave skønmalerier af nyligt afdøde konger (Burridge 2004, 125-128). Formålet kunne være for eksempel at styrke hans søn krav på tronen, for at styrke sammenholdet om det kongelige embede, eller noget tredje. De store variationer i genres forhold til sandheden fordrer dog et spørgsmål. Hvordan vidste man, om en βιος var troværdig?

Den troværdige βιος

I antikken skelnedes mellem genrerne ιστορία og βιος, som det sås hos Plutarch, men denne skelnen er ikke mellem fakta og fiktion, men snarere mellem form og indhold (Burridge 2004, 184). Det betyder, at man ikke per automatik skulle have mistillid til en βιος, men ubetinget tillid kunne man heller ikke have. Så hvordan skelnede man?

Det væsentligste at holde sig for øje i det spørgsmål er, at antikkens tilhørere, ligesom tilhørere i dag, var i stand til at skelne mellem gode historier og røverhistorier. Ligeledes havde forfatterne af βιοί ikke i sinde at narre deres tilhørere. Som udgangspunkt spillede de ikke et fordækt spil, men med åbne kort. De klargjorde nemlig ofte i deres værk, hvorfor de havde skrevet det.

Her er det dog vigtigt ikke at være bløjet. Når Tacitus skriver en βιος om sin svigerfar Agricola, mens denne levede, er man naiv, hvis man fæster sin lid til alt, der bliver fremført. Mere generelt kan man sige, at i et samfund med et udviklet patron-klient-forhold er det vanskeligt at forestille sig, at en del fremstillinger ikke har haft noget bias.

Når det er sagt, så må man ikke falde helt i den fremskridtsteoretiske grøft og antage, at man i antikken ikke var i stand til at bedømme hinandens værker, »som vi er blevet det i dag«.

I ιστορία-genren beskæftigede historikere sig fra antikkens tidligste tid med forholdet til sandhed, og der er således udtalelser fra Hekataios (ca. 550-476 f.kr.) til Lucian (ca. 37-100 e.kr.), om historikeren som interviewer, værdien af skriftlige kilder modsat førstehåndsberetninger, førstehåndsberetninger modsat egen tilstedeværelse, forholdet mellem sandhed og fortolket sandhed og så videre (Byrskog 2002, 179-182.201). Bemærkelsesværdigt er, at man også diskuterede og kommenterede hinandens værker. Man skal naturligvis ikke forestille sig en form for peer-review proces, men der var i en vis grad en justits historikerne imellem. Kritikken kunne også komme fra forfatteren selv, som man for eksempel ser hos Seneca, der erkender, at nok er han historiker, men at han også søger at få stoffet til at præsentere sig bedst muligt. Selverkendelse overfor egne begrænsninger var altså ikke nødvendigvis fjerne begreber (Byrskog 2002, 202).

Dette gjaldt først og fremmest for ιστορία-genren, men som nævnt, kunne

βίος-genren være vinklet i den retning. Her ville man kunne anføre med moderne udtryk, at formen var en βίος, men metoderne ιστορία. Dette overlap mellem ιστορία og βίος, understøttes ligeledes af, at forfatterne ofte var de samme (Burridge 2004, 152). At den samme forfatter i én genre foregiver at skrive sandt, og gør det, men i en anden genre lyver om det, virker usandsynligt. Konkluderende kan siges, at når en βίος postulerede at berette, hvad der er sandt, ville den oftest også søge at leve op til de krav, som postulatet fordrede.

Applikation

Jeg har nu set på nogle generelle karakteristika for βίος-genren, og spørgsmålet er nu, hvilke muligheder genrens karakteristika giver den komparative eksegese? Englenes tale kan forstås som bevaret i sit indhold, men ikke sin form, hvilket ikke har været nødvendigt, fordi de ikke er beretningens højdepunkt.

Matthæus har flyttet sin engel ud af graven, fordi det passede bedre med hans fokus. Måske har Matthæus tænkt, at en grav ikke var et sted at være, når nu Jesus var stået op. Derudover så har både Matthæus og Markus meget komprimerede opstandelsesberetninger, og den manglende engel er ikke så mærkværdig. Her er englen himmelske ophav og budskab vigtigt, ikke antallet.

At synopsen og Johannesevangeliet har så forskellige handlingsforløb, skyldes muligvis at Johannesevangeliets forfatter har sat forskellige begivenheder ind i én ramme for overskuelighedens skyld, eller også er Johanne-

sevangeliets kronologi den oprindelige, og synopsen har komprimeret de traditioner, da de ikke var bekymret om kronologi (Blomberg 1987, 127).

Solidt funderede bud ville kræve en ny eksegese af beretningerne med βίος-genren som ramme. Disse forsigtige bud viser dog, at det er muligt at rumme opstandelsesberetningernes uoverensstemmelser indenfor genrens tilgang til forskellige typer sandheders prioritering (man kan indvende, at βίος-genren bliver en gummiparagraf, hvor et konservativt eller ortodokst bibelsyn helgarderer mod uoverensstemmelser. Der er dog grænser for tolkningsfrihederne. Som vist, skal en βίος bedømmes på baggrund af dens selvpostulerede formål, som fx Luk 1,3-4).

Konklusion

Formålet var som sagt ikke at sandsynliggøre evangeliernes genre, men at undersøge implikationerne ved at betragte dem som tilhørende en bestemt genre. Sammenfattende kan siges, at såfremt evangelierne tilhører βίος-genren, er uoverensstemmelser i opstandelsesberetningerne ikke blevet bortredigeret, fordi genren tillod en mængde narrative friheder. Det betyder, at flere forskellige βίoi om samme person, uvægerligt ville blive forskellige. Skal svaret funderes solidt er der brug for, at eksegesen i højere grad tager fat på spørgsmål om evangeliernes genre og betydningen af dette. Til det skal der udvikles nye eksegetiske metoder, især på det komparative felt, men mit håb er, at det er noget, man vil se i fremtidens eksegese.

Note

- 1 Artiklen bygger på forfatterens bacheloropgave (Kristensen 2015).

Litteratur

- Archer, Gleason L. 1982. *Encyclopedia of Bible Difficulties*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House.
- Blomberg, Craig. 1987. *The Historical Reliability of the Gospels*. Illinois: Inter-Varsity Press.
- Bock, Darrell L. 2012. »Precision and Accuracy: Making Distinctions in the Cultural Context That Give us Pause in Pitting the Gospels Against Each Other«. I *Do Historical Matters Matter to Faith?*, redigeret af James K. Hoffmeier og Dennis R. Magary 367-381. Wheaton: Crossway.
- Burridge, Richard A. 2004. *What Are the Gospels?* Grand Rapids og Dearborn: Eerdmans og Dove Booksellers.
- Byrskog, Samuel. 2002. *Story as History: History as Story*. Boston: Brill.
- Kristensen, Rasmus. 2015. »Kan man tro på opstandelsesberetningerne?«, bacheloropgave indleveret ved Menighedsfakultetet, Aarhus.
- Ladd, George Eldon. 1975. *I believe in the Resurrection of Jesus*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Osborne, Grant R. 1984. *The Resurrection Narratives*. Grand Rapids: Baker Book House.
- Plutarch. 1994. »ΑΙΕΞΑΝΑΡΟΣ«. I *Lives, Volume VII*. Oversat af Bernadotte Perrin, 223-439. Cambridge: Harvard University Press.
- Sveton. 1989. »Divus Augustus«. I *Suetonius, Volume I*. Oversat af J.C. Rolfe, 121-287. Cambridge: Harvard University Press.
- Wenham, John. 1992. *Easter enigma*. Milton Keynes: The Paternoster Press.